

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2023.7.28>

REGULACJE PRAWNE DOŻYWCIA W USA I NA UKRAINIE: ANALIZA PORÓWNAWCZA

Maksym Soroka

aspirant katedry Prawa Administracyjnego i Karnego

Uniwersytet Narodowy im. Olesia Honchara Dnipro (Dniepr, Ukraina)

ORCID ID: 0009-0000-5229-1063

maxsoroka.real@gmail.com

Adnotacja. Wskazuje się, że w wielu krajach świata dożywocie jest najsurowszą karą stosowaną wobec osób, które dopuściły się najpoważniejszych przestępstw kryminalnych. Należy zauważyć, że na ogół badacze definiują dożywocie jako rodzaj kary, która daje państwu prawo do przetrzymywania więźnia w więzieniu dożywotnio, czyli aż do śmierci. Podano klasyfikację kary dożywotniego pozbawienia wolności jako rodzaju kary kryminalnej opracowanej przez naukowców brytyjskich i ukraińskich. Podkreśla się, że Stany Zjednoczone są jednym z najbardziej rozwiniętych krajów świata, w którym wobec osób popełniających przestępstwa stosowane są dość surowe i surowe sankcje karne. Ustalono, że zgodnie z Kodeksem karnym Ukrainy za popełnienie szczególnie poważnych przestępstw na Ukrainie przewiduje się dożywocie. Propozycja rozwiązania problematycznych aspektów stosowania kary dożywotniego pozbawienia wolności na Ukrainie w oparciu o zapożyczenie z doświadczeń Stanów Zjednoczonych, w szczególności w zakresie wprowadzenia zwolnienia warunkowego i wcześniejszego zwolnienia z kary dożywotniego pozbawienia wolności, jest uzasadniona. Wzorem Stanów Zjednoczonych proponuje się utworzenie Komisji ds. warunkowego wcześniejszego zwolnienia osób odbywających karę dożywocia na Ukrainie.

Słowa kluczowe: przestępczość, kara; dożywocie, regulacje prawne, USA, Ukraina.

LEGAL REGULATION OF LIFE IMPRISONMENT IN THE USA AND UKRAINE: A COMPARATIVE ANALYSIS

Maksym Soroka

Graduate Student of the Department of Administrative and Criminal Law

Oles Honchar Dnipro National University (Dnipro, Ukraine)

ORCID ID: 0009-0000-5229-1063

maxsoroka.real@gmail.com

Abstract. It is indicated that in many countries of the world, life imprisonment is the most severe type of punishment, which is applied to persons who have committed the most serious criminal crimes. It is noted that, in general, researchers define life imprisonment as a type of punishment that gives the state the right to keep a prisoner in prison for life, that is, until death. The classification of life imprisonment as a type of criminal punishment developed by British and Ukrainian scientists is presented. It is emphasized that the USA is one of the most developed countries in the world with fairly strict and harsh criminal penalties applied to persons who commit crimes. It has been established that, in accordance with the Criminal Code of Ukraine, life imprisonment in Ukraine is established for the commission of particularly serious crimes. The proposal to solve the problematic aspects of the application of life imprisonment in Ukraine based on borrowing the experience of the USA, in particular regarding the introduction of parole – early release from serving a sentence in the form of life imprisonment, is substantiated. Following the example of the United States, it is proposed to create Commissions for conditional early release of persons serving life sentences in Ukraine.

Key words: crime, punishment, life imprisonment, legal regulation, USA, Ukraine.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОВІЧНОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В США І УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Максим Сорока

аспірант кафедри адміністративного і кримінального права

Дніпровський національний університет імені Олесь Гончара (Дніпро, Україна)

ORCID ID: 0009-0000-5229-1063

maxsoroka.real@gmail.com

Анотація. Вказано, у багатьох державах світу довічне позбавлення волі є найсуворішим видом покарання, яке застосовується щодо осіб, які вчинили найбільш тяжкі кримінальні злочини. Зазначено, що в загальному вигляді дослідники визначають довічне позбавлення волі як вид покарання, який надає державі право утримувати ув'язненого у в'язниці довічно, тобто до смерті. Наведено класифікацію довічного позбавлення волі як виду

кримінального покарання, яку розробили британські та українські науковці. Підкреслено, що США є однією із найбільш розвинених країн світу з досить жорсткими і суровими кримінальними покараннями, що застосовуються щодо осіб, які скоюють злочини. Встановлено, що відповідно до Кримінального Кодексу України, довічне позбавлення волі в Україні встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів. Обґрунтовано пропозицію вирішення проблемних аспектів застосування довічного позбавлення волі в Україні на основі запозичення досвіду США, зокрема щодо впровадження умовно – дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Запропоновано за прикладом США в Україні створити Комісії з умовно – дострокового звільнення осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі.

Ключові слова: злочин, покарання, довічне позбавлення волі, правове регулювання, США, Україна.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Для українського законодавства й науки кримінального права довічне позбавлення волі є достатньо новим видом покарання. Ця обставина зумовлює широкий дискурс у фахових колах правників щодо його сутності, мети, особливостей порядку й умов його встановлення, застосування (призначення) та відбування.

Ставши на шлях демократичних реформ та намагаючись привести національне законодавство до вимог міжнародних стандартів, Україна приймає відповідні закони й ратифікує міжнародні договори. Визначальне місце в системі нормативно – правових актів відводиться кримінальному та кримінально – виконавчому законодавству України, оскільки гуманне ставлення до засуджених – один із проявів гуманізму (Гумін, 2020).

До того ж, з появою в Україні інституту конституційної скарги, до Конституційного Суду України почали звертатися заявники, яких засуджено до довічного позбавлення волі із скаргами на те, що вони не можуть змінити своє становище у вітчизняній правовій системі, оскільки положення Кримінального Кодексу України виключають можливість дострокового звільнення. При чому відповідні засуджені у скаргах зазначають про своє право бути звільненим безпосередньо на підставі ст. 28 Конституції України, як норми прямої дії, що так само як і ст. 3 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод закріплює заборону катування та застосування жорстокого покарання чи такого, що принижує гідність (Горпинюк, 2020).

Проте, в умовах широкомасштабної агресії російської федерації проти України зросла кількість злочинів проти держави, а саме: посягання на її територіальну цілісність і недоторканність, колабораційна діяльність, диверсії, терористичні акти; здійснюються посягання на життя працівників правоохоронних органів, членів громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовців. Є факти опору начальникові із військової служби із застосуванням зброї, геноциду, найманства. Тому, держава вимушена посилювати відповідальність за скоєння злочинів проти держави, зокрема через покарання у виді довічного позбавлення волі.

США є країною, яка має значний досвід щодо застосування до осіб такого виду покарання як довічне позбавлення волі. США є країною, в якій найбільше в світі винесено судових рішень, щодо застосування покарання у виді довічного позбавлення волі. В країні відбувають покарання близько 161 957 осіб, що складає 9,5% від загальної чисельності засуджених (Євдокімова, 2019). Тому, ознайомлення з Кримінальним законодавством США, особливостями правового регулювання довічного позбавлення волі в цій країні, є актуальним, адже деякі його аспекти можливо впровадити і в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед останніх досліджень і публікацій, на які спирається автор вагоме місце посідають праці вітчизняних фахівців. О. Гумін, М. Коваль визначили основні напрями та перспективи розвитку виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі; О. Євдокімова розглянула умовно – дострокове звільнення від відбування довічного позбавлення волі у праві зарубіжних країн; Б. Кириєв дослідив покарання, що полягає у довічному позбавленні засудженого свободи, у кримінальному законодавстві зарубіжних держав; С. Полянський охарактеризував деякі проблемні питання розвитку держави та кримінального права в Сполучених Штатах Америки; В. Коротаєв описав правову природу довічного позбавлення волі; Н. Малярчук, М. Мороз розкрили недоліки виконання покарання у виді довічного позбавлення волі; О. Ткачова, Н. Павлов окреслили українські реалії умовно – дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Метою роботи є дослідження правового регулювання довічного позбавлення волі в США і Україні та проведення їх порівняльного аналізу. Завданнями роботи є висвітлення особливостей правового регулювання порядку, умов встановлення, застосування та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі в США та Україні, а також розробка рекомендацій щодо впровадження в Україні досвіду США в означеній сфері.

Метод дослідження – порівняльно – правовий метод – як метод вивчення правових систем різних держав шляхом зіставлення однойменних правових норм, інститутів, принципів тощо та практики їх застосування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

Збройна агресія проти України з боку росії спричинила маргіналізацію певної частини українського суспільства, що спричинило збільшення винесення вироків у виді довічного позбавлення волі, запровадження в Кримінальний Кодекс України нових підстав, на основі яких особа може отримати вирок у виді довічного позбавлення волі. В майбутньому це може призвести до негативних економічних, соціальних і правових наслідків для держави та українського суспільства в цілому. Тому, невирішеним питанням постає необхідність вдосконалення в Україні моделі відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Виклад основного матеріалу. У багатьох державах світу довічне позбавлення волі є найсуворішим видом покарання, яке застосовується щодо осіб, які вчинили найбільш тяжкі кримінальні злочини. При цьому, у законодавстві різних країн термін «довічне позбавлення волі» має різне змістовне наповнення.

У деяких із них, при призначенні цього виду покарання засуджений не має права на звільнення від відбування покарання, в інших – безумовно звільняється у визначеному порядку після закінчення певного терміну. Крім того, є інші види покарання, які формально не є довічним позбавленням волі, але засуджений перебуває у в'язниці до своєї природної смерті (Catherine, 2017).

У найзагальнішому вигляді дослідники визначають довічне позбавлення волі як вид покарання, який «надає державі право утримувати ув'язненого у в'язниці довічно, тобто до смерті» (Catherine, 2017).

Британські вчені виділяють два виду довічного позбавлення волі: формальний, при якому суд призначає покарання довічно, і неформальний, який не можна назвати довічним, але при цьому засуджений утримується у в'язниці до кінця життя (Catherine, 2017).

Формальне та неформальне довічне позбавлення волі поділяється на такі підвиди: не підлягає скороченню термін довічного позбавлення волі, тобто засуджений не може бути звільнений від відбування покарання; рішення про звільнення може бути прийняте головою виконавчої влади або главою держави; звільнення надається за рішенням суду, ради щодо умовно-дострокового звільнення чи іншим органом; звільнення засудженого відбувається автоматично, після відбуття визначеного терміну (символічне довічне позбавлення волі). У свою чергу, неформальне довічне позбавлення поділяється на фактичне – тривале, визначене за терміном, наприклад, на 99 років, та постпенітенціарне, невизначене, превентивне утримання засудженого після відбування призначеного покарання (Catherine, 2017).

Українська дослідниця О. Євдокімова стверджує, що аналіз кримінально – правового регулювання застосування довічного позбавлення волі у зарубіжному праві дозволяє говорити про існування двох його видів: 1) офіційне – довічне позбавлення волі як вид покарання передбачається у кримінальному законі; 2) неофіційне – хоча довічне покарання і не передбачено у системі покарань, проте засуджений може утримуватися в ізоляції до його біологічної смерті внаслідок застосування інших кримінально – правових заходів, відмінних від покарання. У разі застосування офіційного довічного позбавлення волі у зарубіжному праві: 1) може передбачатися абсолютна заборона на умовно – дострокове звільнення від цього покарання; 2) дострокове звільнення здійснюється на підставі рішення виконавчої влади або Глави держави; 3) дострокове звільнення відбувається на підставі рішення суду; комісії по умовно – дострокового звільнення або аналогічного органу (Євдокімова, 2019).

Сполучені Штати Америки є однією із найбільш розвинених країн світу з досить жорсткими і суровими кримінальними покараннями, що застосовуються щодо осіб, які скоюють злочини. Сьогодні у США один із чотирьох ув'язнених, які відбувають довічне покарання, немає права на умовно – дострокове звільнення. У деяких штатах США покарання у вигляді довічного позбавлення волі взагалі не передбачає можливості умовно – дострокового звільнення (Іллінойс, Айова, Пенсільванія та Південна Дакота) (Catherine, 2017).

Перш за все необхідно відмітити, що покарання у виді довічного позбавлення волі в США передбачене відповідними санкціями. В США вирок у виді довічного позбавлення волі виноситься згідно титулу «Злочини і кримінальний процес» Зводу законів США, який приписує обов'язкове призначення довічного ув'язнення, незважаючи на будь – які інші положення закону: особі, засудженій судом США за серйозну фелонію, якщо (А) вона вже була засуджена (і ті вирокі набрали законної сили) окремо за кожен епізод судом Сполучених Штатів чи судом штату за (i) дві чи більше серйозні фелонії (Відповідно до п. (F) § 3559а титулу 18 «Злочини і кримінальний процес» Зводу законів США термін «серйозна фелонія» означає (i) посягання, що містить ознаки умисного вбивства; напад з метою вчинити вбивство; напад з метою вчинити зґвалтування; сексуальне насильство; насильницький сексуальний контакт; викрадення; повітряне піратство; грабж; викрадення автомобілів; вимагання, підпал, використання вогнепальної зброї, володіння вогнепальною зброєю; замах або змова на вчинення одного з вище перелічених посягань чи співучасть у їх скоєнні та (ii) будь – яке інше посягання, за яке передбачено максимальний строк ув'язнення 10 років і більше, серед ознак якого є використання, спроба використання чи погроза використання фізичної сили проти особи, або є висока вірогідність того, що така сила буде застосована під час вчинення злочину) або (ii) одну чи більше серйозну фелонію та один чи більше серйозний наркотичний злочин (Термін «серйозний наркотичний злочин» означає посягання, вказані у п. (H) § 3559а титулу 18 «Злочини і кримінальний процес» Зводу законів США і (B) ця кожна серйозна фелонія або серйозний наркотичний злочин були вчинені після засудження за попередню серйозну фелонію чи серйозний наркотичний злочин (п. (c); особі, засудженій за федеральний злочин, що є серйозною фелонією, або за порушення параграфів 2422 (примушування чи спокушання до вчинення дій сексуального характеру), 2423 (транспортування неповнолітніх з метою втягнення їх у незаконну сексуальну діяльність), 2251 (сексуальна експлуатація дітей), якщо (A) потерпілий від злочину не досяг 14 років чи (B) потерпілий помер внаслідок злочину або (C) обвинувачений під час посягання вчинив дії, описані у п. (a(2) § 3591 (навмисні дії, що спричинили смерть потерпілого, за які передбачена смертна кара), у разі, коли їй не було призначено смертну кару (п (d); засудженому, котрий, маючи попередню судимість за сексуальні посягання, де потерпілим була особа до 17 років, вчинив федеральний сексуальний злочин, де потерпілим є особа, якій не виповнилося 17 років, якщо йому не було призначено смертну кару (п (e) (Title, 2020).

Отже, в США законодавством визначено досить широке коло злочинів, в яких як потенційне покарання передбачено покарання у виді довічного позбавлення волі. Переважно це злочини проти особи.

При призначенні довічного позбавлення волі як самостійної міри покарання, Федеральне законодавство США та закони більшості штатів країни відповідно до встановленої класифікації покарань, передбачають:

довічне тюремне ув'язнення, або ув'язнення щонайменше на термін 20 років; довічне тюремне ув'язнення чи ув'язнення терміном щонайменше 30 років; довічне ув'язнення (з невизначеними термінами); довічне ув'язнення без права на дострокове визволення (Focus, 2020).

Довічне позбавлення волі в США може бути застосовано і за сукупністю інших злочинів, навіть в разі, коли кожний зі злочинів сукупності в якості одиничного не є особливо небезпечним для суспільства. На території штатів широко застосовується «правило трьох помилок» – концепція, яка знайшла відображення в законодавстві та судовій практиці деяких штатів, за якою вчинений вдруге рецидив є підставою для призначення довічного позбавлення волі незважаючи на тяжкість вчиненого злочину та його караність за статутним правом. Також кримінальному праву деяких з американських штатів відома практика призначення покарань у виді позбавлення волі на строки, які значно перевищують можливу тривалість життя людини. Звісно, йдеться про довічний термін (Полянський, 2021).

При цьому необхідно відмітити, що у деяких штатах США покарання у виді довічного позбавлення волі взагалі не передбачає можливості умовно дострокового звільнення (Іллінойс, Айова, Пенсільванія та Південна Дакота) (Офіційний, 2023).

Звод законів США закріплює також пом'якшувальні та обтяжуючі обставини при призначенні кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі. До обставин, що пом'якшують відповідальність, відносяться такі: при скоєнні злочину не було використано вогнепальну або іншу небезпечну зброю і в результаті злочину не настала смерть потерпілого, не було нанесено серйозних фізичних травм людині; при здійсненні підпалу була відсутньою загроза людському життю, а винний вважав, що його дії не приведуть до загибелі людини (Title, 2020).

Кримінальний закон США як альтернативу смертної кари передбачає застосування кримінального покарання у вигляді довічного позбавлення волі або ув'язнення на тривалий термін. Підставою для цього служать не тільки обставини, що пом'якшують відповідальність. Так, у штаті Джорджія суд має право відмовитись від призначення покарання у вигляді смертної кари, якщо висновок про винність підсудного був зроблений тільки на основі непрямих доказів. Альтернативно застосовується довічне позбавлення волі у 35 штатах США, причому в 12 штатах, де смертна кара не застосовується (за винятком Аляски), ув'язнені відбувають довічне позбавлення волі без права на умовно – дострокове звільнення (Title, 2020).

Найчастіше суди в США, призначаючи довічне ув'язнення, вказують прямо у вирок, що право на клопотання про дострокове звільнення під нагляд у засудженого настане після відбуття покарання терміном 15 (мінімум) чи 20 років. Крім того, законодавство більшості штатів США передбачає можливість довічного позбавлення волі без права на дострокове звільнення. Тільки два штати (Нью – Мексико та Аляска) не мають у своєму законодавстві покарання у виді довічного позбавлення волі без права на умовно дострокове звільнення (Focus, 2020).

Варто зазначити, що багато юристів та представників американської громадськості негативно ставляться до інституту довічного позбавлення волі без права на дострокове звільнення, розглядаючи його як своєрідну форму смертної кари. Життя ув'язнених в умовах ізоляції без права на дострокове звільнення вони називають «альтернативою смертної кари» (Robert, 2008).

Інститут довічного позбавлення волі без права на дострокове звільнення призводить до того, що у США багато засуджених довічно втрачають надію і чекають смерті у в'язниці. Часто свій висновок вони коментують так: «мій вирок не змінити... я вже ніколи не вийду за ці двері...»; «Я помру тут, сподіваюся, скоро» (McGunigall – Smith, 2008).

У США вирок у виді довічного позбавлення волі без права на звільнення може застосовуватися і щодо неповнолітніх. Так, у США ще 2005 р. більше 2000 неповнолітніх відбувало такі покарання, і 16% їх були молодшими 15 років на момент скоєння злочину (Catherine, 2017). Вік, з якого може призначатися довічне позбавлення волі, в США точно не визначено, тому навіть неповнолітні злочинці можуть відбувати довічне позбавлення волі. Крім того, у США довічне позбавлення волі призначається і для жінок. Проте жінки – в'язні складають меншість серед тих, хто відбуває довічне позбавлення волі в США. Відповідно до кримінального законодавства США, довічне ув'язнення не призначається вагітним жінкам, жінкам, які мають одного і більше дітей, а також особам, які страждають захворюваннями на психічні розлади (Aday, 2000).

У США питання про умовно – дострокове звільнення вирішує комісія штату з умовно – дострокового звільнення. Залежно від тяжкості скоєного злочину право у засудженого на умовно – дострокове звільнення настає після відбуття шести сьомих, двох третіх або половини терміну ув'язнення. Рішення, ухвалене комісією щодо умовно – дострокового звільнення, має ряд юридичних наслідків та обмежень для засудженого: від 60 днів і до 6 місяців з дня слухання справи про умовно – дострокове звільнення засудженого повинен бути призначений конкретний день звільнення з установи; справа про умовно – дострокове звільнення засудженого може бути перенесено для пізнішого повторного розгляду; комісія має право і не призначити більш ранньої дати звільнення. У такому разі засуджений звільнюється після закінчення призначеного йому максимального терміну покарання за вирахуванням скорочень терміну за правомірну поведінку (Офіційний, 2023).

Отже, аналіз кримінального законодавства і ступеня застосування покарання у виді довічного позбавлення волі свідчить про досить розширене коло злочинів, за скоєння яких особа може отримати покарання у виді довічного позбавлення волі в США. Такий підхід обумовлений двома чинниками – по – перше, американське кримінальне право історично ґрунтується на традиціях англійського загального права. Воно було відоме у Європі завдяки суворості застосовуваних покарань, адже смертна кара у Великій Британії тих часів

була передбачена законом та прецедентним правом в більш ніж двох сотнях випадків. Звідси й суворість американського кримінального права, але це лише першопричина. Друга ж причина – маргіналізація значної частини суспільства, що призвело до суттєвого зростання рівня злочинності (особливо насильницької) в другій половині минулого століття. Протидіяти таким проявам було вирішено завдяки посиленню караності певних видів злочинної поведінки (Полянський, 2021).

В Україні ж історія становлення довічного позбавлення волі розпочалася з 1997 року, коли вона доєдналася до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка встановлювала абсолютну заборону смертної кари (Конвенція, 2023).

Цей вид покарання був запроваджений в українську систему покарань Законом України від 22 лютого 2000 р. «Про внесення змін до Кримінального, Кримінально – процесуального та Виправно – трудового кодексів України» (Про внесення, 2000).

Цим Законом Кримінальний кодекс України 1960 р. був доповнений ст. 252, у якій вказувалося, що довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжкого злочину і застосовується у випадках, спеціально передбачених Кримінальним кодексом, якщо суд не вважатиме за можливе призначити позбавлення волі на певний строк (Кримінальний, 1960).

Передбачає покарання у виді довічного позбавлення волі і чинний Кримінальний кодекс України 2001 р.: у ч. 1 ст. 64 вказано, що «довічне позбавлення волі встановлюється за вчинення особливо тяжких злочинів і застосовується лише у випадках, спеціально передбачених цим Кодексом, якщо суд не вважає за можливе застосовувати позбавлення волі на певний строк» (Кримінальний, 2001).

В Україні засуджених до довічного ув'язнення в 2019 р. нараховувалося – 1576 осіб. За словами правозахисників, серед них близько 3 – 4% засуджено без вини, а у близько 10% випадків – покарання непропорційне тяжкості скоєних злочинів (Курманова, 2019).

В Україні особі може загрожувати довічне позбавлення волі лише за вчинення певних особливо тяжких злочинів. Станом на сьогодні довічне позбавлення волі передбачається за вчинення таких видів злочинів: посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, що призвело до загибелі людей або інших тяжких наслідків (ч.3 ст. 110 КК України); колабораційна діяльність з особливо кваліфікуючою ознакою (ч. 8 ст. 1111 КК України); посягання на життя державного чи громадського діяча (ст. 112 КК України); диверсія, вчинена в умовах воєнного стану або збройного конфлікту (ч. 2 ст. 113 КК України); умисне вбивство за наявності кваліфікуючих ознак (ч.2 ст. 115 КК України); звалтування малолітньої особи, вчинене повторно (ч. 6 ст. 152 КК України); сексуальне насильство над малолітньою особою, вчинене повторно (ч. 6 ст. 153 КК України); терористичний акт, що призвів до загибелі людини (ч.3 ст. 258 КК України); фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів, якщо вони спричинили смерть особи або інші тяжкі наслідки, або вчинені в особливо великих розмірах (3 ст. 3211 КК України); посягання на життя працівника правоохоронного органу, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця (ст. 348 КК України); посягання на життя журналіста (ст. 3481 КК України); посягання на життя судді, народного засідателя чи присяжного у зв'язку з їх діяльністю, пов'язаною із здійсненням правосуддя (ст. 379 КК України); посягання на життя захисника чи представника особи у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги (ст. 400 КК України); опір начальникові із військової служби, вчинений групою осіб, із застосуванням зброї, в умовах воєнного стану, якщо такі дії пов'язані з умисним вбивством начальника (ч. 5 ст. 404 КК України); порушення законів та звичаїв війни, поєднані із умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України); застосування зброї масового знищення, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч. 2 ст. 439 КК України); геноцид (ч. 1 ст. 442 КК України); посягання на життя представника іноземної держави (ст. 443 КК України); найманство, що призвело до загибелі людини (ч. 3 ст. 447 КК України) (Кримінальний, 2001).

В Україні законодавством визначено додаткові умови для призначення вироку у виді довічного позбавлення волі. Кожен із злочинів, які визначено в Кримінальному Кодексі України як підстави винесення вироку у виді довічного позбавлення волі, можуть тягнути за собою і інше покарання, не лише довічне позбавлення волі. Найчастіше санкція статті в таких випадках передбачає або позбавлення волі на певний строк або ж довічне позбавлення волі. Ще важливою умовою для призначення покарання у вигляді саме довічного позбавлення волі є те, що суд повинен обґрунтувати, що позбавлення волі на певний строк, тобто м'якше покарання не є достатнім для виправлення винного у кожному конкретному випадку. Також є випадки, коли призначення покарання у вигляді позбавлення волі взагалі не допускається, оскільки це пряма заборона кримінального закону: особі, яка вчинила злочин у віці до 18 років та у віці після 65 років; жінкам, що були в стані вагітності під час вчинення злочину або на момент постановлення вироку. особам, які вчинили готування чи замах на злочин, крім певних злочинів (ст.ст. 110, 111, 1111, 112, 113 КК України) (Кримінальний, 2001).

Довічний характер даного покарання в Україні є абсолютним, оскільки у передбачених законом випадках можлива його заміна іншим видом покарання. Так, ч. 2 ст. 87 КК України встановлює, що актом помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі строком не менш як 25 років. Також можлива заміна судом довічного позбавлення волі іншим видом покарання. Так, ч. 5 ст. 80 КК України встановлює, що якщо суд не визнає за можливе застосувати до особи, засудженої до довічного позбавлення волі, давність виконання обвинувального вироку, то це покарання замінюється позбавленням волі на певний строк. Замінюється воно іншим видом покарання і тоді, коли санкція статті, за якою була засуджена особа, уже не передбачає такого покарання (ч. 3 ст. 74 КК України) (Кримінальний, 2001).

До осіб, засуджених до довічного позбавлення волі, застосування амністії не допускається. Про це прямо зазначено у п. «б» ч. 1 ст. 3 Закону України «Про застосування амністії в Україні» (Про застосування, 2003).

Проте, Відповідно до ст. 87 КК України тільки Президент України актом про помилування може замінити засудженому довічне позбавлення волі на строк не менше 25 років, тобто його може бути помилувано мінімум через 20 років відбування покарання із заміною на певний строк, який не може бути менший за 25 років (Кримінальний, 2001), за наявності підстав і в порядку, передбаченому ст.ст. 152, 153 Кримінально – виконавчого кодексу України (Кримінально – виконавчий, 2003). Згідно з абз. 2 п. 4 Указу Президента України «Про Положення про порядок здійснення помилування» від 21.04.2015 року № 223/2015 у разі засудження особи до довічного позбавлення волі клопотання про її помилування може бути подано після відбуття нею не менше двадцяти років призначеного покарання. Повторне ж подання засудженим клопотання про помилування у разі його відхилення Комісією за відсутності нових обставин, що заслуговують на увагу, може бути надане не раніше ніж через рік із часу відхилення попереднього клопотання (п. 14 Положення) (Про положення, 2015). Таким чином, до того як засуджений відбув 20 років позбавлення волі, він позбавлений будь – якої можливості перегляду його покарання з метою дострокового звільнення (Коротасев, 2020).

Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі визначені ст. 151 Кримінально – виконавчого кодексу України. Зокрема, засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в приміщеннях камерного типу, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або за наявності медичного висновку та постанови начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території колонії (Кримінально – виконавчий, 2003).

Відповідно до ст. 150 чинного Кримінально – виконавчого кодексу України засуджені до довічного позбавлення волі відбувають покарання: чоловіки – у секторах максимального рівня безпеки виправних колоній середнього рівня безпеки та виправних колоніях максимального рівня безпеки; жінки – у секторах середнього рівня безпеки виправних колоній мінімального рівня безпеки із загальними умовами тримання та виправних колоніях середнього рівня безпеки (Кримінально – виконавчий, 2003).

Порядок і умови виконання та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі визначені ст. 151 Кримінально – виконавчого кодексу України. Зокрема, засуджені, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, розміщуються в приміщеннях камерного типу, як правило, по дві особи і носять одяг спеціального зразка. За заявою засудженого та в інших необхідних випадках з метою захисту засудженого від можливих посягань на його життя з боку інших засуджених чи запобігання вчиненню ним злочину або за наявності медичного висновку та постанови начальника колонії його можуть тримати в одиночній камері. Засуджені до довічного позбавлення волі залучаються до праці тільки на території (Кримінально – виконавчий, 2003).

Ст. 151 – 2 Кримінально-виконавчого кодексу України визначає особливості виконання та відбування покарання жінками, засудженими до покарання у виді довічного позбавлення волі (Кримінально – виконавчий, 2003).

Отже, в Україні на сьогодні сформовано і законодавчо закріплено основні засади порядку, умов встановлення, застосування (призначення) та відбування покарання у виді довічного позбавлення волі. Проте, в умовах війни з метою запобігання громадянській маргіналізації певної частини суспільства, держава посилює кримінально – правові санкції, що виявилось у розширенні і запровадженні в Кримінальний Кодекс нових підстав, на основі яких особа може отримати вирок у виді довічного позбавлення волі. Тенденція посилення суворості покарань, яка виникла в Україні, є такою ж, яка спостерігається і в США, але її витoki в двох країнах різні. Варто зауважити, що розвиток зазначеної тенденції в Україні, в майбутньому може призвести до збільшення бюджетних витрат на утримання її пенітенціарної системи.

До того ж, погодимося з думкою Н. В. Малярчук і М.В. Мороз, які відмічають, що одним із завдань покарання у виді довічного позбавлення волі є ізоляція особи від соціального середовища. Воно зводиться до позбавлення волі особи, обмеження спілкування засуджених, як із законослухняними громадянами, які знаходяться на волі, так, і в тому числі з іншими засудженими. Проте, відомо, що істинною метою покарання у вигляді довічного позбавлення волі, чи, то іншого виду покарання є не лише ізоляція засудженого, але і його виправлення. І тут постає питання: чи можливе виправлення засудженого до довічного позбавлення волі, якщо він повинен провести за ґратами значну частину свого життя? Багаторічна практика довела, що позбавлення волі на строк понад 10 років веде не до виправлення засудженого, а навпаки, до вимушеної адаптації в умовах існуючої субкультури зі своїми законами, звичаями, що в результаті призводить до деградації особи в контексті суспільно корисного суб'єкта. Тож, слід з'ясувати не питання про абстрактну можливість виправлення, а вирахувати чіткий алгоритм дій, який би вказав вектор напрямку до чіткого, вираженого плану не тільки до збереження соціальних навичок, але й повної ресоціалізації особи, яка через довгий час перебування за ґратами деградує не тільки ментально, а й в усіх аспектах соціального буття. Натомість, наразі, призначення цього виду покарання не ставить за мету виправлення та ресоціалізацію засуджених в установах виконання покарань, а в основному ізоляція цих осіб від суспільства (Малярчук, 2018).

Тому, вважаємо, одним із шляхів вирішення окреслених проблемних аспектів застосування довічного позбавлення волі як виду покарання в Україні могло б стати запозичення досвіду США, зокрема щодо впровадження умовно-дострокового звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

На цьому наголошують також і О.В. Ткачова та Н.С. Павлов: відсутність перспективи умовно – дострокового звільнення нівелює одну із складових мети покарання – виправлення і ресоціалізацію засуджених, що є прямим порушенням з боку держави ст. 6 КВК України, де закріплено, що виправлення засудженого – це процес позитивних змін, які відбуваються в його особистості та створюють у нього готовність до самокерованої правослужняної поведінки, а ресоціалізація – свідоме відновлення засудженого в соціальному статусі повноправного члена суспільства, повернення його до самостійного загальноприйнятого соціально-нормативного життя в ньому. Наведене (тобто визначення поняття «виправлення», а тим паче «ресоціалізація») наштотує на думку: про які позитивні зміни в особистості засудженого можна вести мову, якщо держава фактично позбавляє його права на умовно – дострокове звільнення (Ткачова, 2020).

За прикладом США, в Україні можливо було б створити Комісії з умовно – дострокового звільнення осіб, які відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі. Цим Комісіям необхідно надати відповідні повноваження. Зокрема, це б створило умови для реалізації програм із відновлювального правосуддя на рівні громад. Питання щодо терміну відбування покарання, який би давав право на умовно – дострокове звільнення зазначеної категорії осіб, то таким терміном, за аналогією в США, могло б бути відбуття шести сьомих, двох третіх або половини терміну ув'язнення. Рішення, які б ухвалювала Комісія щодо умовно – дострокового звільнення, то вони теж повинні мати юридичні наслідки, зокрема в сфері обмежень для засудженого: від 60 днів і до 6 місяців з дня слухання справи про умовно – дострокове звільнення засудженого повинен бути призначений конкретний день звільнення з установи; справа про умовно – дострокове звільнення засудженого може бути перенесено для пізнішого повторного розгляду; Комісія повинна була мати право і не призначити більш ранньої дати звільнення. У такому разі засуджений повинен отримувати звільнення після закінчення призначеного йому максимального терміну покарання за вирахуванням скорочень терміну за правомірну поведінку.

Висновки. Довічне позбавлення волі як інститут кримінального права потребує подальшого ретельного вивчення. Актуальним є проведення окремих досліджень щодо його функціонування в різних правових системах і відповідно країнах. Узагальнена практика країн світу щодо застосування довічного позбавлення волі і імплементація її найефективніших взірців в Україні допоможе подолати проблемні аспекти реалізації цього виду покарання в державі. Також це допоможе усунути існуючі прогалини у вітчизняному кримінально – виконавчому законодавстві. До того ж, вивчення зарубіжного досвіду широкого застосування альтернативних запобіжних санкцій як видів покарання до злочинців, і їх імплементація в національне законодавство надасть можливість істотно зменшити державні витрати на утримання пенітенціарної системи, знизити рівень рецидивної злочинності та забезпечити соціальну реабілітацію частини правопорушників, а в результаті – зменшити вплив цього внутрішнього чинника на національну безпеку держави.

Література:

1. Горпинюк О.П. Довічне позбавлення волі як «IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE» за кримінальним законодавством України. *Young Scientist*. 2020. №1 (77). С. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-45>
2. Гумін О., Коваль М. (2020) Основні напрями та перспективи розвитку виконання покарання у вигляді довічного позбавлення волі. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Юридичні науки»*. № 2. Т. 7. С. 236–241. DOI: <https://doi.org/10.23939/Law2020.26.236>
3. Довічне позбавлення волі як вид покарання. URL: <https://legalaid.ua/ua/dovichne-pozbavlennya-voli/>
4. Євдокімова О. Умовно-дострокове звільнення від відбування довічного позбавлення волі у праві зарубіжних країн. *Кримінальне право*. 2019. № 10. С. 146–151. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.24>
5. Кирись Б. О. Покарання, що полягає у довічному позбавленні засудженого свободи, у кримінальному законодавстві зарубіжних держав. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2010. № 2. С. 263-278.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Коротаєв В. Правова природа довічного позбавлення волі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 197–201. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.34>
8. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11.07.2003. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text№1129-IV>
9. Кримінальний кодекс України : Закон Української РСР від 28.12.1960. № 2001-V. URL: <http://search.ligazakon.ua>.
10. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341?an=2429>
11. Курманова Т. Без права на надію: чи є шанс для українських «довічників». Бюро судової інформації. 2019. URL: <https://court.investigator.org.ua/uk/2019/04/bez-prava-na-nadiyu-chy-ye-shans-dlya-ukrayinskyh-dovichnykiv/>
12. Малярчук Н.В., Мороз М.В. Довічне позбавлення волі: недоліки виконання покарання. *Юридичний вісник*. 2018. № 4 (49). С. 182–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npna_u_2018_4_27
13. Полянський Є. Ю. (2021) Про деякі проблемні питання розвитку держави та кримінального права в Сполучених Штатах Америки. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». Т. 2. С. 156–159.
14. Офіційний сайт Федерального бюро тюрем США. URL: <http://www.bop.gov/about/statistic>

15. Про внесення змін до Кримінального, Кримінально-процесуального та Виправно-трудового кодексів України : Закон України від 22 лютого 2000 року N 1483-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14#Text>
16. Про застосування амністії в Україні: Закон України від 1 січня 2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
17. Про положення про порядок здійснення помилування : Указ Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015>
18. Ткачова О.В., Павлов Н.С. Умовно – дострокове звільнення від відбування покарання у виді довічного позбавлення волі: українські реалії. *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 1 (17). С. 1–13. DOI: 10.21564/2225-6555.2020.17.206472
19. Aday R. H. (2000) *Aging prisoners*. Westport, CT : Praeger. 229p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/CHTD-YL7T-R1RR-LHMN>
20. Catherine Appleton and Dirk van ZylSmit (2017). *Summary Report on Life Imprisonment Worldwide*. School of Law, University of Nottingham. 464p.
21. *Focus on the Death Penalty* (2020). Justice Center, University of Alaska Anchorage URL: <http://justice.uaa.alaska.edu/death/faq.html>
22. McGunigall-Smith (2008) *Men of a thousand days: Death-sentenced inmates at Utah state prison*. Unpublished doctoral dissertation, University of Wales, Bangor. 289p. URL: <https://uvu.contentdm.oclc.org/digital/collection/UVUFaculty/id/218/12>
23. Robert Johnson (2008) American University, Washington, D.C., Sandra McGunigall-Smith Utah Valley University, Orem «Life Without Parole, America’s Other Death Penalty Notes on Life Under Sentence of Death by Incarceration» *The Prison Journal*. Volume 8, Number 2 June P. 328–346. URL: http://www.realcostofprisons.org/materials/americas_other_death_penalty.pdf
24. Title 18. (2020) *Crimes and Criminal Procedure*. Text contains those laws in effect on May 16 // Office of the Law Revision Counsel (OLRC). The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?jsessionid=33B1BE8BC7C72680CB9C8C8781B8AC99?req=granuleid%3AUSCprelimtitle18&saved=%7CZ3JhbnVsZWlkOIVTQyIwcmVsaW0tdGl0bGUxOC1zZWNoaW9uMjA3MQ%3D%3D%7C%7C%7C0%7Cfalse%7Cprelim&edition=prelim>

References:

1. Horpyniuk O.P. (2020). *Dovichne pozbavleniia voli yak «IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE» za kryminalnym zakonodavstvom Ukrainy [Life imprisonment as "IRREDUCIBLE LIFE SENTENCE" under the criminal law of Ukraine]*. *Young Scientist*. № 1 (77). С. 207–211. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-1-77-45> [in Ukrainian].
2. Humin O., Koval M. (2020). *Osnovni napriamy ta perspektyvy rozvytku vykonanniia pokaranniia u vyhliadi dovizhnoho pozbavleniia voli [The main trends and prospects for the development of life imprisonment]*. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. Serii: «Iurydychni nauky. № 2. T. 7. S. 236–241. DOI: <https://doi.org/10.23939/Law2020.26.236> [in Ukrainian].
3. *Dovichne pozbavleniia voli yak vyd pokaranniia [Life imprisonment as a form of punishment]*. URL: <https://legalaid.ua/ua/dovichne-pozbavleniia-voli/> [in Ukrainian].
4. Yevdokimova O. (2019). *Umovno-dostrokovye zvilnenniia vid vidbuvanniia dovizhnoho pozbavleniia voli u pravi zarubizhnykh krain [Conditional – early release from serving life imprisonment under the law of foreign countries]*. *Kryminalne pravo*. №10. S.146–151. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.10.24> [in Ukrainian].
5. Kyrus B.O. (2010). *Pokaranniia, shcho poliahaie u dovizhnomu pozbavleniia zasudzhenooho svobody, u kryminalnomu zakonodavstvi zarubizhnykh derzhav [Punishment consisting in life imprisonment of the convicted person in the criminal legislation of foreign countries]*. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vntrishnikh sprav*. № 2. S. 263–278 [in Ukrainian].
6. *Konventsiiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod (z protokolamy) (Ievropeiska konventsiiia z prav liudyny) [Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (with Protocols) (European Convention on Human Rights)]*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004
7. Korotaiev V. (2020). *Pravova pryroda dovizhnoho pobavlenniia voli [The legal nature of lifelong reduction of will]*. *Pidpriemnytstvo, gospodarstvo i pravo*. 2020. № 2. S. 197–201. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.34> [in Ukrainian].
8. *Kryminalno-vykonavchyi kodeks Ukrainy [Criminal – Executive Code of Ukraine]*: *Zakon Ukrainy vid 11.07.2003*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text№1129-IV> [in Ukrainian].
9. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine]*: *Zakon Ukrainskoi RSR vid 28.12.1960*. № 2001-V. URL: <http://search.ligazakon.ua>. [in Ukrainian].
10. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal codex of Ukraine]*: *Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 № 2341-III*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341?an=2429> [in Ukrainian].
11. Kurmanova T. (2019). *Bez prava na nadiiu: chy ye shans dlia ukrainskykh «dovichnykiv»*. [Without the right to hope: is there a chance for Ukrainian «lifers»] *Biuro sudovoi informatsii* URL: <https://court.investigator.org.ua/uk/2019/04/bez-prava-na-nadiyu-chy-ye-shans-dlya-ukrayinskykh-dovichnykiv/> [in Ukrainian].
12. Maliarchuk N.V., Moroz M.V. (2018) *Dovichne pozbavleniia voli: nedoliky vykonanniia pokaranniia [Life imprisonment: disadvantages of execution of the sentence]*. *Iurydychnyi visnyk*. № 4 (49). S. 182–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2018_4_27 [in Ukrainian].
13. Polianskyi Ye. Yu. (2021). *Pro deiaki problemni pytanniia rozvytku derzhavy ta kryminalnoho prava v Spoluchenykh Shtatakh Ameriky [About some problematic issues of state development and criminal law in the United States of America]*. *Nauka ta suspilne zhyttia Ukrainy v epokhu hlobalnykh vyklykiv liudstva u tsyfrovu eru (z nahody 30-rychchia*

- proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy ta 25-richchia pryiniattia Konstytutsii Ukrainy) : u 2 t. : materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Odesa, 21 trav. 2021 r.) / za zahalnoiu redaktsiieiu S. V. Kivalova. Odesa : Vydavnychi dim «Helvetyka». T. 2. S. 156–159. [in Ukrainian].
14. Ofitsiynyi sait Federalnoho biuro tiurem SSHA [Official website of the US Federal Bureau of Prisons]. URL: <http://www.bop.gov/about/statistic>
 15. Pro vnesennia zmin do Kryminalnoho, Kryminalno – protsesualnoho ta Vypravno-trudovoho kodeksiv Ukrainy [On amendments to the Criminal, Criminal Procedural and Correctional Labor Codes of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 22 liutoho 2000 roku N 1483-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1483-14#Text> [in Ukrainian].
 16. Pro zastosuvannia amnistii v Ukraini [About the application of amnesty in Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 1 sichnia 2012 r. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. [in Ukrainian].
 17. Pro polozhennia pro poriadok zdiisnennia pomyluvannia [About the provisions on the procedure for granting pardons]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 21 kvitnia 2015 r. № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> [in Ukrainian].
 18. Tkachova O.V., Pavlov N.S. (2020). Umovno-dostrokove zvilnennia vid vidbuvannia pokarannia u vydi dovichnoho pozbavlennia voli: ukraïnski realii [Conditional – early release from serving a sentence in the form of life imprisonment: Ukrainian realities]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva*. Vyp. 1 (17). S. 1–13. DOI: <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2020.17.206472> [in Ukrainian].
 19. Aday R. H. (2000). *Aging prisoners*. Westport, CT: Praeger. 229p. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/10.2190/CHTD-YL7T-R1RR-LHMN>
 20. Catherine Appleton and Dirk van ZylSmit (2017). *Summary Report on Life Imprisonment Worldwide*. School of Law, University of Nottingham. 464p.
 21. *Focus on the Death Penalty*. Justice Center, University of Alaska Anchorage. URL: <http://justice.uaa.alaska.edu/death/faq.html>
 22. McGunigall-Smith (2008). *Men of a thousand days: Death-sentenced inmates at Utah state prison*. Unpublished doctoral dissertation, University of Wales, Bangor. 289 p. URL: <https://uvu.contentdm.oclc.org/digital/collection/UVUFaculty/id/218/12>
 23. Robert Johnson (2008). American University, Washington, D.C., Sandra McGunigall-Smith Utah Valley University, Orem «Life Without Parole, America’s Other Death Penalty Notes on Life Under Sentence of Death by Incarceration» *The Prison Journal* Volume 8 Number 2 June P. 328–346. URL: http://www.realcostofprisons.org/materials/americas_other_death_penalty.pdf
 24. Title 18. (2020). *Crimes and Criminal Procedure*. Text contains those laws in effect on May 16. Office of the Law Revision Counsel (OLRC). The United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?jsessionid=33B1BE8BC7C72680CB9C8C8781B8AC99?req=granuleid%3AUSCprelimtitle18&saved=%7CZ3JhbnVsZWlkOIVTQy1wcmVsaW0tdGl0bGUxOC1zZWN0aW9uMjA3MQ%3D%3D%7C%7C%7C0%7Cfalse%7Cprelim&edition=prelim>